

Mobbningen

PETER-PAUL HEINEMANN:

Mobbning. Gruppvåld bland barn och vuxna

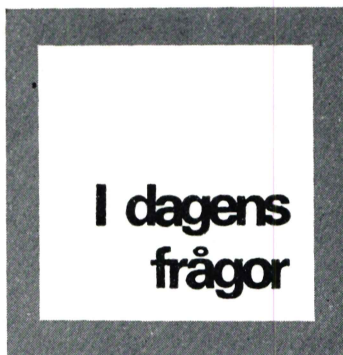
Natur och Kultur
174 s ca kr 26:—

Ibland kan rena tillfälligheter ge anledning till att man skriver en bok. Så är fallet med en nyutkommen och mycket angelägen bok av kirurgen och skolläkaren Paul Peter Heinemann. Han kom underfund med att hans dotter utsattes för kollektiv förföljelse i skolan. Detta gjorde att H. började undersöka förhållandena närmare och detta gav till resultat boken med titeln "Mobbning". H. har här försvenskat det engelska uttrycket "mobbing". Till boken finns också utgiven en studiehandledning. H. har satt fingret på en öm punkt i vårt samhälle. I och med de stora skolkomplexen uppstår en anonymitet, som utgör en grund för mobbning. H. lämnar en mängd konkreta exempel, där vi alla mer eller mindre känner igen oss själva. I ett avsnitt har H. en utsökt skildring, som formas till en intressant analys av skratets mekanism. Boken i sin helhet utreder problem kring gruppdynamikens funktioner i vårt samhälle och ger även för en icke fackman en uttömmande beskrivning av mobbning och dess verkningar.

Bokens första avsnitt redogör för individens reaktioner i en mobbningssituation, hur en individs beteende ger upphov till att att han blir utsatt för mobbning. Sedan följer ett avsnitt, där gruppbetendens skildras, hur den anonyma skaran uppträder, hur den lojalt samarbetande gruppen fungerar. Så redogör H. för ett antal enskilda fall, exvis fallet med den blåslagna flickan, fallet med den kortklippta poj-

ken och fallet med den mobbade läraren. H. har vidare gjort observationer av konkreta situationer och redogör för olika metoder, hur en rastvakt eller en fritidspedagog kan göra observationer. Avslutningsvis pekar H. på en del faktorer, som kan påverka mobbningsbeteendet. Han pekar på att vi materiellt har nått långt men att vi emotionellt måste satsa mer på barnen och deras miljö. H. säger: "Den sociala miljöns känslomässiga skövling och utarmning återstår att diskutera". Attitydklimatet påverkas av tonen i massmedia, för barnens del kanske mest i TV. Gruppnormerna påverkas mest av ledarnas attityder i resp. grupper. Till sist påpekar H. att forskning om skolmiljön, förbättring av skolmiljön och uppföljning av resultaten bör vara ett av de absolut prioriterade samhällsprojekten.

Bo Malmquist

Red: Sten Söderberg

Psykoterapi — för och emot

"Magi eller vetenskap?" satte GHT som rubrik på en stor artikel 28.3.72, som var en intervju med överläkaren Jan Wålinder vid universitetskliniken S:t Jörgens sjukhus. Han ansåg att psykoterapi ofta är en "ren troslära". Han ville inte förneka att psykoterapi ibland kan hjälpa vissa människor.

Men sanningen, menar han, är snarast den att det beror på att patienten i terapeuten finner en förständig människa som lyssnar och tar problemen på allvar. Teorierna och behandlingsmodellerna bakom tycker Jan Wålinder ger intryck av att vara föga verklighetsförankrade.

— För den som inte bekänner sig till den här trosläran ter det sig märkligt med olika skolor — sinsemellan ofta oförsonliga — som växer upp. Det är för mycket av religiös rörelse över det hela!

— Jag vänder mig mot att psykoterapi tas som en allmängiltig formel att bota allehanda psykiska symtom med. Den ses av vissa personer som ett universalmiddel, som det allena saliggörande när det gäller att påverka psykiska sjukdomar. Men alla metoder har sina begränsningar. Psykoterapi måste ges på klara indikationer liksom alla medicinska åtgärder, säger Jan Wålinder.

Han säger vidare att *brister i kommunikationen* för vissa personer kan vara orsak till psykiska besvär, men att det på intet sätt är en allmängiltig förklaring till alla former av psykisk sjukdom.

— Tvärtom är det så att kunskapen om tex de biokemiska sambanden med psykiska besvär ökar för varje dag, och det är där de stora landvinningarna inom psykiatri gjorts under senare år, säger han.

— Det är viktigt att veta, säger Jan Wålinder, att de flesta psykiska symtom beror av en *samverkan mellan olika orsaker, mellan yttre och inre faktorer*. Visst kan man finna renodlade fall vid de båda polerna, de som enbart beror av yttre faktorer — av miljö, och de som enbart beror av inre, exempelvis hjärntumör eller ämnesomsättningsfel. Men de flesta psykiska symtom måste behandlas med både psykofarmaka och psykoterapi. Det är också på det sättet alla ansvarsfulla psykiatriker arbetar, anser Jan Wålinder.

Wålinder säger sig i fortsättningen av intervjun mena att vi skall ta hand om psykiska sjukdomar, inte lösa aktuella samhällsproblem. På den punkten lär vägen psykoterapeutiker bestrida honom. I fortsättningen heter det:

— Psykoterapi är farlig om man enögt tror på metodens tillförlitlighet utan att förutsättningslöst utreda vad som ligger bakom de psykiska symtomen. *Särskilt allvarligt är det om man missar en underliggande kroppslig sjukdom, säger Jan Wålinder.*

Därför är det också farligt om personer med psykiska besvär vänder sig till en psykoterapeut som inte är medicinskt skolad som första instans.

Röst emot

Denna salva besvarades av socialarbetare Birger Rundcrantz:

Undertecknad har alltsedan sommaren 1970 varit ledare för gruppsamtal bland intagna på anstalt för alkoholskadade. Så småningom fick jag igång en grupp ur personalen också. Vad som slagit mig i detta arbete är framför allt att frivilligheten verkar vara den fundamentala grunden att stå på. Om man inte vill ställa upp får man inte någon behållning. Obligatorium är alltså att avråda härvidlag. Om man deltar men blir besviken ska man självfallet kunna sluta.

Vilka är det då som frivilligt ställer upp — och fullföljer? Jo, de, som passar för verksamheten! Jag kan hålla med Jan Wålinder, när han anser att hjälpen beror på om patienten i terapeuten finner en förständig människa som lyssnar och tar problemen på allvar. Men denna tes kan ju endast gälla s. k. individualterapi. I gruppsamtal (som är en variant på terapi!) kan varje medlem i gruppen upplevas som värdefull. Alltså ej bara ledaren/terapeuten.

När det gäller just gruppterapi och alla dess former finns det förvisso en skola, som hävdar att terapin de facto är knuten till samhällsproblematiseringen, nämligen i den meningen att många upplevda svårigheter hänger intimt samman med ens egen anpassning (miss-).

Jan Wålinder säger i tidningsintervjun: "Det är för mycket av religiös rörelse över det hela!" — Min kommentar till detta yttrande blir: ja, på så sätt att det existerar en viss övertro i dag till terapins botande möjligheter.

Om med termen religion (jag erkänner gärna att "religiös rörelse" och "religion" inte är helt identiska begrepp!) skulle menas

medmänskligt engagemang vill jag mycket gärna bekänna mig till en sådan tro.

Jag tror dock inte att det är nödvändigt att använda vare sig termen religion eller termen terapi. De kan skrämja, avskräcka. Vi kan nå vissa positiva resultat i vårt arbete om vi avdramatiserar verksamheten en smula i stället. En sådan avdramatisering skulle kunna definieras i termer av att snarare vilja lyssna än att ställa diagnos. Vad många människor behöver är just någon att tala med. Det gäller då att finna någon, som är villig att lyssna. Det är lyckligt om den hjälpbehövande verkligen upplever lyssnaren (terapeuten) som hjälp. Där går, skulle jag tro, gränsen mellan nyttig och onyttig terapi. *Härav kan man då dra den slutsatsen att det är endast en viss (ganska liten) kategori människor, som får behållning av samtalen. Ligger det måhända i detta en ganska grym orättvisa?*

Att någon med epitetet terapeut är lämplig kan inte avgöras endast med hänvisning till egen teoretisk bakgrund. Det bör vara synnerligen svårt, för att inte säga omöjligt, att bli legitimerad inom det här verksamhetsområdet. Hur skulle man kunna bli det, när verksamheten ännu så länge är ny, tämligen outforskad och alltfjänt i ett utvecklingsstadium.

Hur pass god en terapeut är visar sig först i arbetssituationen, med de speciella förutsättningar och villkor som då alltid är för handen, och vilka alltså inte är identiska från gång till gång, från fall till fall.

ILO mot föroreningar

Det sägs att det finns fler sätt att ta livet av en katt än att dränka den. Något liknande gäller föroreningsodjuret: det finns andra sätt att göra sig av med det än att slå ned det, skriver *ILO-information*.

Den bästa metoden för att bekämpa föroreningen är att förebygga den. Detta slår ILO fast i en rapport som skall föreläggas FN:s stor miljövärdskonferens i Stockholm i juni.

Rapporten innehåller flera detaljerade förslag vilkas genomförande skulle bidra till att rena de industriella processerna och skydda arbetarna mot många av föroreningsgarnas faror.

Alternativa ämnen: De flesta av de farliga ämnen som används inom industrin kan ersättas av andra och mindre skadliga — i vissa fall helt oskadliga ämnen. Erfarenheten har visat att man på denna väg kan uppnå stora framsteg i kampen mot industriföroreningen.

Arbetsmiljön förbättrad?

Arbetsmiljön utvecklas i positiv riktning enligt svenska arbetares uppfattning. Arbetena blir lättare och riskerna för olycksfall minskar. Det var smutsigare och bullrigare förr, men i många fall mindre jäktigt — det är intrycket från arbetsmiljödelen av den undersökning som SAF låtit Sifo företa bland 661 arbetare. Intervjuerna gjordes genom personliga besök över hela landet kring årsskiftet 1971—72. Det är *Arbetsgivaren* 10/72 som på det sättet sammanfattar enkäten.

Arbetsmiljön har under senare år tilldragit sig ett ökat intresse i den offentliga debatten. Till underlag för debatten har legat skildringar av problem i arbetslivet, egenupplevda eller i reportagens form. Det skall inte förnekas att man på det sättet har åstadkommit en nyttig belysning av ett område som är av odiskutabel betydelse för varje anställd.

Debattörernas ofta påfallande önskan att mera agera som väckarklocka än informatörer har dock lett till att arbetsmiljön har kommit att skildras i övervägande mörka färger. Samtidigt har debattens intensifiering lett till att många torde ha fått uppfattningen att arbetsmiljön har utvecklats till det sämre.

För att försöka få ett mått på arbetarnas egen uppfattning av utvecklingen på arbetsmiljöområdet har i den här redovisade undersökningen valts att låta de tillfrågade göra en jämförelse mellan den egna arbetsmiljön i dag och sådan den upplevdes för fem år

sedan. Denna uppläggning har givetvis begränsat urvalet till att omfatta endast de som hade anställning för fem år sedan. Det totala antalet intervjuade har därigenom sjunkit till 608.

Arbetet var tyngre för fem år sedan anser 23 proc av samtliga tillfrågade. En hälften så stor grupp anser att det var mindre tungt tidigare. På denna fråga liksom på de följande svarar en stor grupp att förhållandena är ungefär lika.

Även på nästa fråga om riskerna i arbetet är den positiva tendensen påtaglig. Dubbelt så många svarar att riskerna var större förr än vad de är nu. Speciellt markerad är medvetenheten om den positiva utvecklingen i åldersgruppen 25—39 år. Där är det fyra gånger så många som anger att riskerna var större förr.

28 proc tycker att det var mindre jäktigt förr än vad det är i dag. Snarast är det mot bakgrund av den stundtals intensiva diskussionen om den ökade stressen i arbetslivet uppsesdeväckande att en nästan lika stor grupp anser att det var mer jäktigt förr.

När det gäller smutsigheten av arbetsplatsen är det inte mer än drygt var femte som har en uppfattning om att en förändring har skett. Även här har den gått i positiv riktning. Arbetare under 40 år har också här en mer distinkt uppfattning om att utvecklingen gått till det bättre än sina äldre kolleger. Nästan fem gånger fler svarar att arbetet var smutsigare förr än nu.

Ett av de svåraste problemen i det tekniskt utvecklade produktionsarbetet är bullret. 13 proc av samtliga anser att det har blivit värre men en något större grupp, 16 proc, menar att det var bullrigare förr. Även i detta avseende uppfattar man alltså utvecklingen som övervägande positiv. När det gäller tillverkningsindustri är det dock lika många som menar att det blivit sämre som det är som har noterat en förbättring.

Kollektiva åtgärder: Ventilations- och utsugningsanläggningar och andra reningsapparater som kan ge kollektiv säkerhet bör införas för att hindra giftiga gaser från att strömma ut i atmosfären på arbetsplatsen. Denna metod används redan med framgång i flera industrier.

Förebyggande apparater: För att frigöra och samla upp giftiga ämnen från produktionen bör det införas speciella förebyggande apparater som kan tillåta ett företag att göra sig av med dessa farliga biprodukter på ett försvarbart sätt. Produktionsprocesser som kan utsätta de anställda för risker bör avskärmas så att ingen behöver sätta liv och hälsa på spel.

Individuellt skydd: Där produktionens art gör det nödvändigt måste de anställda i ett företag förses med passande personlig säkerhetsutrustning. Som exempel på sådan utrustning kan nämnas gasmasker — eller speciella säkerhetsdräkter till skydd mot radioaktiv strålning.

Märkning av olja i fartyg

Mot de allt vidrigare oljeskadorna borde något kunna göras, och det snarast, tycker man. Kommunikationsministern har tillkallat en grupp sakkunniga med sjösäkerhetsdirektör Göran Steen som ordförande. Och därmed har väl statsmakterna gjort sitt. Direktiven sammanfattas i en promemoria. Saken är alltså på gång — några år framåt, kan man tänka. Så här låter det:

Med ett system som gör det möjligt att fastställa varifrån förorenande olja har kommit skulle myndigheternas tillsyn över efterlevande av oljeskyddsbestämmelserna avsevärt underlättas, konstateras det i promemorian. Det kan också förväntas, att den personal som handhar olja skulle iakta större omsorg när det gäller åtgärder för att hindra att oljan kommer lös.

För att ett märksystem för identifiering av olja skall fungera fordras bl a att så stort antal varianter inom systemet kan tillhandahållas, att varje last eller annan enhet kan få individuell märkning, att märkningen kan ske enkelt och snabbt och under betryggande kontroll, att märkningen är tillräckligt beständig och att den registreras på sådant sätt att uppgift kan lämnas om till vilken last märkningen hör.

Både i Sverige och i andra länder har ansträngningar gjorts för att få fram ett användbart märk-

system. Möjligheter har undersökts att märka både med radioaktiv substans och på annat sätt. I Sverige har försöken hittills främst gällt märkning med radioaktiva isotoper.

Sjöfartsverket har hemställt att medel anvisas för en praktisk försöksverksamhet med isotopmärkning av olja i fartyg som trafikerar Mälaren. Försöksverksamheten avses indelad i tre etapper varav i de två första skall ingå utexperimentering av lämpligt antal isotopkombinationer som kan godkännas av strålskyddsmyndigheten resp framställning av apparatur och skyddsmateriel för märkningen samt utbildning av personal som skall utföra märkningen.

Ett par tekniker skulle förmodligen kunna klara problemen på några dagar.

Falsk romantik kring dialys

— Det är fel att det skrivs romantiserande reportage om njursjuka som går på dialys. Det är visserligen sant att dialysen ger oss en chans att leva men den innebär samtidigt en psykisk press inte bara på den njursjuka utan också på hans anhöriga. En njursjuk får 200 kr i bidrag per månad för den jourtjänst och arbete på ca 36 timmar i veckan som krävs av någon anhörig när man går på hemdialys.

Det är ordföranden i de njursjukas förening, civiling Jan-Erik Andersson, som uttalar sig med en viss skärpa i SvD (21/2 72).

Jan-Erik Andersson har gått på dialys över ett år. Han var elitidrottsman innan han råkade ut för en njursjukdom. Nu heltidsarbetar han på en ingenjörsbyrå, trots att enbart dialysbehandling en tar ca 33—36 timmar i veckan av hans tid. Han väntar på transplantation.

Jan-Erik Andersson är starkt kritisk mot mycket inom värden av de njursjuka och även mot det ekonomiska tänkande som förorsakar patienterna onödigt lidande.

— Min första upplevelse av dialys blev en chock. Jag fick s k

PD-behandling, vilket innebär att en vätska pumpas in i buken och sedan pressas ut. Behandlingen är smärtsam. Man tror inte att man ska stå ut. Den är dessutom inte nödvändig för njursjuka som inte har akut skadade njurar. Vid akuta fall kan den kanske motiveras. Dessutom har den ofta biverkningar på grund av den dåliga effektiviteten. I mitt fall medförde behandlingen bla förlamning i ben och fötter.

Orsaken till att jag fick den här behandlingen var brist på dialysutrustning.

Det var värre än tredje graden! Kan samhället försvara något sådant ur human synpunkt?

Men det är inte sjukhuspersonalens fel att sådant händer. Kritiken ska riktas mot administratörer och politiker. Man undrar

hur mycket de vet om de njursjuka när de gör upp sina ekonomiska kalkyler...

— Myndigheterna anser att hemdialys är ett billigt och bra alternativ. I verkligheten är det en behandlingsmetod som medför nervositet, ångslan, besvikelse, när man upptäcker att man inte klarar av tekniken så att den medicinska behandlingen inte fungerar.

Även ur krasst ekonomisk synpunkt måste det vara fördelaktigt med sjukhusdialys. I mitt fall kan jag få den på natten och tillföra staten skattemedel genom att jag arbetar på dagen.

Enligt Socialstyrelsens beräkningar är hemdialys billigare än sjukhusdialys. Den kostar 15 000—20 000 per år och patient. Det är ungefär en tredjedel av vad en

sjukhusdialys kostar.

— Men sjukhusen kunde åtminstone någon gång under året ge hemdialyspatienten vård under ett par veckor så att den som hjälper till där hemma får en chans att ta semester. Tyvärr är det inte så idag.

I detta fall som i praktiskt taget alla svenska sjukvårdssammanhang har de politiska besluten föga anknytning till verkligheten. Välfärds-Sverige har råkat ut för stora gap mellan ambitioner, behov och resurser. En sann skildring av svensk sjukvård av idag borde få titeln "Vad vi vill men inte kan".

socialmedicinsk tidskrift -kontrollerad upplaga

Prenumerationspris (inklusive moms.)

Helår kr 40, halvår 25

Studerande helår kr 20.

Tidskriften utkommer med 10 nummer per år (1 per månad utom juli och augusti).

Lösnummer kr 5. (exkl. moms.) Dubbel-nr och Special-nr högre pris.

Återgivande helt eller delvis av originalartiklar ur smt utan angivande av källan förbjuds.

Utgivningsplan 1972

Nummer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Utkommer	24/1	25/2	27/3	24/4	23/5	26/6	25/9	23/10	27/11	18/12
Sista manuskriptdag för annonser	21/12	26/1	24/2	21/3	19/4	24/5	24/8	21/9	26/10	16/11
platsannonser	5/1	5/2	5/3	1/4	5/5	7/6	3/9	6/10	5/11	1/12

Prenumerationsavdelning: Tfn 08/87 34 91.

Annonsavdelning:

Red. Nils Byttner, Strandliden 60, Box 438, 162 04 Vällingby 4. Tfn 08-38 52 99, 38 77 58, 89 31 07.

Annonspriser:

Omslagets andra sida kr 550, omslagets fjärde sida kr 650,

helsida kr 500, halvsida kr 300, kvartsida kr 175 mm-pris kr 1:50 per enkel spalt, 70 mm.

Spalthöjd 210 mm, spaltbredd 70 mm, sidans bredd (2 spalter) 150 mm.